

*Architekto
Stasio Kudoko
kūryba Kaune*

Įvadas

Stasys Kudokas (1893-1988) – vienas žymiausių tarpukario architektų, savo kūryba prisidėjęs prie nepriklausomos Lietuvos moderniosios architektūros suklestėjimo. Savitą tarpukario Kauno architektūros veidą formavo daugelis to meto iškilių Lietuvos architektų, tarp kurių saviu kūrybiniu braižu pasižymėjo S. Kudokas – populiarus ir užsakovų mėgstamas kūrėjas, turėjęs įtakos ir vėlesnėms architektų kartoms. Architektas savo kūryboje sėkmingai derino meninę nuojautą ir logišką konstruktyvų mąstymą. Jaunystėje baigė Panevėžio ir Sankt Peterburgo realines mokyklas, vėliau 1916-1918 m. studijavo Sankt Peterburgo civilinės inžinerijos institute. Dėl susiklosčiusių nepalankių politinių ir visuomeninių aplinkybių Rusijoje mokslų nebaigė. Grįžęs į Lietuvą, 1920–1924 m. studijavo dailę Kauno meno mokykloje, kurią užbaigęs gavo Lietuvos valstybinę stipendiją tolimesnėms studijoms užsienyje. Nusprendęs studijuoti architektūrą, S. Kudokas pasirinko Italiją, kuri meniškam jaunuoliui imponavo savo didinga praeitimi. Jis studijavo Romos universiteto architektūros fakultete (*Regia Scuola Superiore di Architettura* (Karališkąją Architektūros mokykla), kurį baigiant jam buvo suteiktas daktaro laipsnis. Tačiau norėdamas kaip architektas būti pripažintas ir kitose šalyse, ne vien tik Italijoje, tais pačiais metais Milane išlaikė tarptautinius architekto kvalifikacinius egzaminus. Kaip gabus ir daug žadantis architektas S. Kudokas buvo kviečiamas likti Italijoje, taip pat dirbti Indijoje, Amerikoje, tačiau jis 1930 m. grįžo į Lietuvą, įgijęs gerą išsimokslinimą ir jau nemažą projektavimo patirtį. Tik grįžęs po studijų į Lietuvą, Kauno burmistro J.Vileišio buvo pakviestas dirbti Kauno miesto savivaldybės architektu. Sparčiai augančiai laikinajai sostinei teko paruošti daug įvairių archi-

tektūrinių projektų¹. Pasak paties architekto, Lietuvoje per 14 metų jis suprojektavo apie 140 pastatų: mokyklų, privačių ligoninių, visuomeninių pastatų, bažnyčių ir individualių, taip pat daugiabučių namų². S. Kudokas buvo laikomas vienu iš pačių geriausių to meto architektų Lietuvoje, turinčiu savitą braižą, garsėjančiu ypatingu meniškumu, kuriam, be abejonės, turėjo įtakos studijos Italijoje ir išsami pažintis su tenykščiu architektūriniu paveldu. Kaip kompetetingas specialistas S. Kudokas ne tik projektavo, tačiau ir dirbo Kauno savivaldybėje architektu, ugdė jaunąją architektų kartą dėstydamas aukštesniojoje Technikos mokykloje, vėliau ir Vytauto Didžiojo universitete. Architekto kūrybinio darbo pradžia ir brandžiausias kūrybos laikotarpis sutapo su antruoju nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmečiu, tuo pačiu ir architektūros krypties – modernizmo Lietuvoje įsigalėjimu ir tolimesne raida. Baigiantis antrajam pasauliniam karui, S. Kudokas paliko Lietuvą ir emigravo į JAV. Mirė architektas 1988 m. Los Andžele. S. Kudoko architektūrai būdingą braižą Lietuvoje perėmė daugelis architektų, todėl dar ir pokario laikotarpiu buvo pastatyta daug privačių namų, savo stilistika primenančių S. Kudoko projektuotus pastatus.

Architekto kūrybinio darbo pradžia ir brandžiausias kūrybos laikotarpis sutapo su antruoju nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmečiu, tuo pačiu ir architektūros krypties – modernizmo Lietuvoje įsigalėjimu ir tolimesne raida. Tačiau apie 1930 m. Lietuvos architektūroje pradėjęs dominuoti modernizmas europiniame kontekste nebuvo radikalus ir avangardinis. Kadangi Kaunas tuo metu buvo sparčiausiai augantis šalies miestas, tai jo naujoji architektūra atspindėjo visos Lietuvos architektūrinės kūrybos stilistines tendencijas.

Straipsnyje apžvelgiama architekto veikla ir kūryba, aiškinama, kokios to meto architektūrinės idėjos veikė ir formavo jo darbus, atskleidžiami būdingiausi šių darbų bruožai. Siekiant gilesnio S. Kudoko kūrybos pažinimo, buvo surasti ir išnagrinėti architekto suprojektuoti ir pastatyti objektai, nustatyta jų autorystė; atskleista Italijos architektūros įtaka; išanalizuotos jo inovacijos tarpukario Lietuvos architektūroje.

Straipsnyje analizuojamas S. Kudoko kūrybinis palikimas, apimantis plačią objektų skalę, priskiriamą atskiriems architektūros tipams (gyvenamieji ir visuomeniniai pastatai, kurie savo ruožtu dar suskirstyti smulkiau).

Siekiant objektyviau ir išsamiau ištirti S. Kudoko kūrybą, darbui buvo naudoti įvairūs šaltiniai: archyvinė medžiaga; jo projektuoti architektūros objektai; Lietuvos ir užsienio literatūra; apklausti su architekto kūryba susiję asmenys. Daugiausiai rašant šį straipsnį buvo remtasi Kauno apskrities archyve esančiais dokumentais. Rasta medžiaga padėjo susipažinti su S. Kudoko kūrybiniais sumanymais ir jų realizavimu, išsamiau įvertinti jo kūrybą. Kai kuriose statinių projek-

¹ Kančienė J. Stasys Kudokas // Kultūros barai. 1991, Nr. 12, p. 27.

² *Arbas Edm.* Dr. Arch. Stasys Kudokas – architektūros veteranas // Technikos žodis. 1986, Nr. 3, p. 29.

tų archyvinėse bylose stigo lapų arba bylos buvo labai apgadintos, todėl, išskyrus S. Kudoko pavardę, išsamesnių duomenų nebuvo galima surasti. Tačiau daugumos analizuojamų objektų bylose rasta tyrinėjimui svarbių dokumentų. Studijuojant archyvinę medžiagą surasti dar visuomenei nežinomi Žaliakalnyje pastatyti, S. Kudoko suprojektuoti pastatai: Vaižganto g. 26 ir Sporto g. 4.

Iš gausaus architekto kūrybinio palikimo daugiau yra tyrinėti tik keli visuomeniniai statiniai (Karininkų Ramovės rūmų, Šančių gimnazijos, namo V. Mykolaičio-Putino g. 11 ir Kauko laiptų architektūra). Kadangi tarp paminėtų pastatų Karininkų Ramovės rūmai yra susilaukę architektūros žinovų didžiausio dėmesio, todėl šiame straipsnyje apie juos nebus rašoma. Tuo tarpu S. Kudoko projektuoti gyvenamieji namai, kurių yra gausiausiai, beveik nežinomi. Daug jų stovi panašios stilistikos pastatais užstatytuose kompaktiškuose Kauno miesto Žaliakalnio rajono kvartaluose. Nemažai reikšmingų visuomeninių pastatų yra miesto centre, taip pat kituose Kauno miesto rajonuose. Todėl reikia pripažinti, kad architekto indėlis į tarpukario laikotarpio miesto architektūros formavimą yra gana svarus, tačiau S. Kudoko kūrybai nėra skirta nė vienos monografijos, taip pat nėra parašyta nė vienos išsamios studijos, kur būtų plačiau išnagrinėta jo architektūra. Mokslinėje literatūroje randama daug bendrų pastebėjimų apie tarpukario Lietuvos architektūrą, tačiau apie S. Kudoko kūrybą užsimenama tik bendrais bruožais, trumpai apžvelgiant savitumus, išryškinant jo pomėgi savo statiniuose įkomponuoti laisvai stilizuotus istorizmo elementus. Taigi, S. Kudoko kūryba plačiau neišnagrinėta, nors beveik visuose minėtuose leidiniuose pabrėžiama, kad jis yra reikšmingas architektas, turintis savitą braižą, tarpukario Lietuvos architektų hierarchijoje užimantis vieną iš aukščiausių vietų, stovintis greta tokio žymaus Lietuvos architektūros korifėjaus kaip Vytautas Landsbergis-Zemkalis.

Gyvenamieji namai

Individualūs namai

Kaunui tapus laikinąja Lietuvos sostine, gausėjant gyventojų skaičiui ir formuojantis pasiturinčiųjų gyventojų sluoksniui, individualūs namai (skirti vienai šeimai) daugiausiai buvo statomi prestižiniame Žaliakalnio rajone, tokiu būdu formuojant nepaprastai vaizdingą ir savitą Kauno urbanistinį peizažą. S. Kudokas suprojektavo nemažai namų, savo architektūra praturtinusių šio rajono vaizdą. Jo projektuotų kotedžų ir vilų architektūra pasižymi ypatingu jautrumu vietovės reljefui ir aplinkai, harmoningu santykiu su jais, glaudžiu ryšiu su gamta. Namo architektūra nepasibaigia namo sienomis, bet pratęsiama į kiemo erdves įvairiomis priemonėmis: arkinėmis galerijomis, balkonais, terasomis, išoriniais laiptais, dažniausiai vedančiais į sodą. Kai kurių statybai skirtų sklypų sudėtingos reljefo sąlygos ne tik netrukė projektų įgyven-

dinimui, tačiau jų dėka išsiskleidė architekto kūrybinė fantazija ir meistrišku-
mas. Namai Sporto g. 4, Perkūno alėjos 6^A ir Trakų g. 18, stovi beveik lygioje
vietovėje, o likusieji pastatai (Vaižganto g. 26 ir V.Mykolaičio-Putino g.11) įkom-
ponuoti kalno šlaituose. Ypatingai sudėtinga reljefo situacija išryškėja V.Myko-
laičio-Putino g.11 namo architektūroje, nes statinys įkomponuotas pačiame kal-
no šlaito viduryje, betoninių, giliai į žemę įleistų sklypo sutvirtinimų dėka. Ši
sudėtingą sklypą architektas pasirinko dėl jo pigumo, tačiau kartu ir dėl galimy-
bės sukurti įdomią architektūrinę kompoziciją, realizuojant savo meninę fantazi-
ją, kur ypač juntama Italijos architektūros įtaka³. Taigi, tokia sudėtingame
reljefe įkomponuotas statinys drauge su viso sklypo ir šalia esančių laiptų ansam-
bliu kelia nepakartojamą meninį išpūdį, sudaro su aplinka darnią vienovę. Šio
namo architektūroje jaučiamas glaudus santykis su gamta, ne tik dėl terasos ant
stogo ir balkonų, bet ir dėl palaipsnio namo vidaus ryšio su kiemu, kuris realizuo-
jamas arkinų galerijų, visą namą juosiančių ir vedančių į sodą laiptų ir apgalvo-
tos kiemo kompozicijos dėka. Neatsiejama viso šio ansamblio dalis ir kulminacija
– sode įrengtas žavus miniatiūrinis fontanas. Pietinis fasadas su savo galerija,
laiptais į sodą ir fontanu – tarsi renesansinio *palazzo* fragmentas, patvirtinantis
S. Kudoko mintį: „...aš pasirinkau Italiją, kurią pažinojau tik iš jos nuopelnų
žmonijai, jos pastatų, meno didingo skonio“⁴ (1 pav. a). Be meninių uždavinių,
čia sėkmingai ir labai originaliai išspręsta utilitarinė patogaus susisiekimo proble-
ma – tai rytinės namo pusės antrajame aukšte įrengtas garažas, į kurį patenkama
iš aukščiau už namą esančios gatvelės.

Vaižganto g. 26 esantis namas stovi kalno šlaito viršuje. Šiaurinėje namo
pusėje cilindrinis laiptinės tūris, suskaidytas mažų langelių eilėmis, primena re-
nesanso gynybinį bokštą, kuris labai gražiai dera su kalno nuolydžiu, o balkonai,
įrengti šlaito pusėje, įgalina apžvelgti plačią miesto panoramą. Namas gerai įsi-

a)

b)

1. pav. a) V.Mykolaičio-Putino g. 11 namas; b) Perkūno alėjos 6^A namas

³ Interviu su buvusiu S.Kudoko mokiniu architektu V.Adomavičiumi. Kaunas, 2003 10 01. Užrašė Regina Juškienė.

⁴ *Arbas Edm. Dr. Arch. Stasys Kudokas – architektūros veteranas // Technikos žodis. 1986, Nr. 3, p. 31.*

komponuoja į bendrą tokių pat kompaktiškų ir panašaus stiliaus namų ansamblį, apžvelgiamą tiek nuo Vaižganto gatvės pusės, tiek ir nuo kalno šlaito apačios.

Labai darniai su aplinkiniais Ažuolyno medžiais ir gretimais panašaus tūrio ir stiliaus namais dera išpūdingų proporcijų Perkūno alėjoje 6^a esantis namas, lodžijomis tarsi susisiekiantis su šalimais esančiu parku (1 pav. b). Jautriai įkomponuotas į aplinką kalno papėdėje esantis Trakų g. 18 namas, kurio fasado, atgręžto į gatvės pusę, griežtos formos darniai įsikomponuoja į gretimų namų ansamblį, tačiau priešingoje namo pusėje šiek tiek žemėjantis reljefas atskleidžia netikėtą architektūrinį sprendimą – iš įstiklinto priebučio į sodą vedantys laiptai ir platus balkonas sukuria glaudų ryšį su sklypo teritorija.

S. Kudoko gyvenamųjų namų planai racionalūs ir apgalvoti. Namai statomi tarsi iš vidaus, atžvelgiant į atskirų patalpų paskirtį ir funkcijas. Todėl planai gana sudėtingi, stengiantis zonuoti ir grupuoti patalpas pagal jų funkcijas, racionaliai išnaudoti erdvę ir sumaniai išdėstytais langais ją maksimaliai apšviesti. Kambariai (ypatingai svetainės) ir holai neapsiriboja keturiomis sienomis, o jų vidaus erdvė mobilių pertvarų dėka modifikuojama pagal poreikius. Be to, tokiu būdu sujungti kambariai dar turi išėjimus į balkonus arba lodžijas, taip praplečiant jų erdves į namo išorę. Kaip ir būdinga to meto moderniajai architektūrai – pastatų tūriai išskaidyti, dinamiški, kuriama jų įvairovė. Tačiau racionalumu pasižyminčioje S. Kudoko kūryboje formos dažnai išsirutulioja iš patalpų funkcijos arba reljefo ypatybių ir kartu tarpusavyje meniškai dera. Čia ir atsiskleidžia būdingiausias S. Kudoko architektūros bruožas – plastiškų (cilindrinių) ir stačiakampių formų tūrių tarpusavio derinimas, kuris atsispindi Vaižganto g. 26 (2 pav. a) ir Trakų g. 18 gatvių namų architektūroje (2 pav. b).

S. Kudoko suprojektuotų namų fasadų architektūroje ryškiai atsispindi modernizmo bruožai: dominuoja asimetriška kompozicija, neakcentuojamas pagrindinis įėjimas, dinamišku plokštumų santykiu stengiamasi išvengti monotonijos, siekiama įvairovės, todėl kiekvienas namo fasadas yra skirtingas. Tačiau architektas nenukrypsta į gryną funkcionalizmą ir stengiasi savaip suminkštinti griežtas

a)

b)

2 pav. Vaižganto g. 26 namo (a) ir Trakų g. 18 namo (b) plastiškų ir stačiakampių formų deriniai

modernizmo formas naudodamas modifikuotus retrospektyvizmo elementus, todėl prie griežtos sienų plokštumų geometrinės formos derinami plastiški elementai: arkos, arkinės nišos, lenkti balkonai ir laiptinės. Paminėti bruožai ryškiai atsispindi Vaižganto gatvės namo architektūroje, kur visi keturi fasadai savotiškai įdomūs, tačiau skirtingi savo kompozicija, iš jų nėra nė vieno ryškiai dominuojančio. Iš griežtų stačiakampių pastato formų išsiskiria fasado kampo pusapvalis laiptinės tūris, o priešingą namo kampą gaubia ir atsvarą kompozicijai suteikia dideli pusapvaliai balkonai. Meniškas kontrastingų formų derinys pasiektas V. Mykoliaičio-Putino g. 11 ir taip pat panašiai sukomponuotuose Perkūno al. 6^A namo fasaduose, kur įvestas mėgstamas architekto motyvas – prie griežtų geometrinių sienų plokštumų formų derinami plastiški elementai (šiuo atveju – galerija su keturiomis arkomis). Kai kuriuose statiniuose išryškėja būdingas S. Kudoko brailas – netikėtai panaudojamas koks nors elementas (dažniausiai arka), paprastai kontrastuojantis su gretimomis formomis (pvz., Vaižganto g. 26 name – arkos pavidalo asimetriškai įkomponuotas langas tarp pirmojo ir trečiojo aukštų langų). Panašus efektas pasiektas ir Trakų g. 18 namo architektūroje, kur trijuose asimetriškuose fasaduose vyrauja griežtos geometrinės formos, tačiau vakarinis kiemo pusės fasadas sukelia netikėtą įspūdį, išgautą plastiškų ir stačiakampių formų deriniu, simetriška kompozicija, kurią išryškina iškilmingi, dvipusiai, baliustradomis aprėminti laiptai, vedantys į įstiklintą prieangį. Ryšį tarp viso griežtai geometrinės formos fasado ir plastiškos formos prieangio sukuria langų juostų ritmiškas tęsinys iš prieangio į pastato fasadą. Labai svarbus vaidmuo šio fasado kompozicijoje tenka bendram langų ir baliustradų ritmui, laiptų ir balkono formų tarpusavio sąveikai; rasta pusiausybra tarp braukų išryškintų horizontalių ir vertikalų elementų. Tokiu būdu prieangis su laiptais harmoningai įkomponuoti į fasado visumą ir kaip ryški renesanso aluzija labai darniai pritampa prie modernių fasado elementų, nesugriaudami bendros modernistinės raiškos įspūdžio.

S. Kudoką pagrįstai reikia laikyti vienu iš plokščių stogų projektavimo pradininkų Lietuvoje. Jam buvo nesvetimi *Le Corbusier* (Le Korbiuzje) suformuluoti modernizmo principai, taip pat turėjo reikšmės ir Italijos architektūros įtaka. S. Kudoko projektuotų namų stogai yra dviejų tipų: gana žemi šlaitiniai su ikomponuotais trikampaiais stoglangiais ir visiškai plokšti, ant kurių įrengtos terasos. Nuosavo namo (V. Mykoliaičio-Putino g. 11) stogą architektas suprojektavo visiškai plokščią ir jame „...buvo terasa, nuo kurios atsivėrė slėnyje esančio miesto vaizdai“⁵. Todėl tikėtina, kad plokšti stogai labiau tiko S. Kudoko meninių sumanymų įgyvendinimui. Projektuodamas kitus namus jis tikriausiai turėjo atsižvelgti į užsakovų nuomonę, nes jau savo kūrybinio kelio pradžioje architektas susidūrė su atveju, turėjusiu pakoreguoti jo požiūrį į namo dangą. Sporto g. 4 namo architektūroje S. Kudokas negalėjo iki galo įgyvendinti savo sumanymo, nes tam pasipriešino namo savininkas majoras Šližis teigdamas, kad plokšti stogai

⁵ Lietuvos modernio pastatai. / Red. M. Baužienė. Vilnius: *Savastis*, 1998. p. 17.

a)

b)

3 pav. a) Perkūno al. 6^A namo arkų motyvai; b) Vaižganto g. 26 namo minimalus dekoras.

netinka vietinėms gamtinėms sąlygoms ⁶.

Savitą S. Kudoko kūrybinį braižą ryškiausiai atskleidžia pastatų dekoras. Kai kuriuose pastatuose jis gana gausus ir įvairus, o kituose (pvz. Vaižganto g. 26 namas) – minimalus. S. Kudoko kūrybiniame arsenale sukauptos detalės, fragmentai realizuojami renesanso reminiscencijų pavidalu, kurios susijungia ir susiformuoja į naują savitą derinį, todėl dažniausiai jos necituojamos tiesmukiškai, o stengiamasi jas traktuoti apibendrinant, taikant prie modernios stilstikos. Pagrindinis S. Kudoko dekoru elementas – arka, sumaniai derinama prie modernių griežtai geometrinių formų, vyravusių to meto architektūroje. Architektas liko ištikimas savo principui, kurį išreiškė šiais žodžiais: „Kuriant nesivaikykte mados, o visada ieškokite išbalansuotos harmonijos, įdėkite į savo kūrinių individualaus sentimento, kad nepalinktų į bendramasinių“⁷. Arkos motyvas naudojamas visuose analizuojamuose architekto pastatuose, tačiau vienu atveju jis išplėtojamas kaip funkcionali namo dalis, kartu atliekanti ir dekoratyvinį vaidmenį, kitais atvejais arkos naudojamos kaip grynai dekoru elementas, puošiantis fasadų sienas ir palaikantis bendrą arkų ritmą pastato apipavidalinime. Tai ryšku V. Mykolaičio-Putino g. 11 ir Perkūno al. 6^A namų dekore, kur per du aukštus tarp langų įkomponuotos išilgintos formos dekoratyvinės reljefiškos arkos, harmoningai derančios su arkinėmis galerijomis ir durų arkomis (3 pav. a). Kituose pastatuose (Trakų g. 18, Sporto g. 4) arkos yra skirtos įkomponuoti dekoratyvinėms statuloms. Arkos motyvas atsispindi ir plastiškų balkonų formoje, nes iš esmės jie – tai tiesiog apversta arka. Kita renesanso užuomina – didysis orderis – atpažįstama taip pat V. Mykolaičio-Putino g. 11 ir Perkūno al. 6^A pastatų dekore: tai – per du aukštus reljefiškai aprėminti langai ir tarp jų įkomponuoti ilgi reljefiniai sienų pastorinimai, keliantys aliuziją į piliastrus. Ši meninė sumanymą sąlygojo S. Ku-

⁶ KAA. F. 218, ap. 2, b. 7586, lap.19-23 (Namo Sporto g. 4 savininko skundai Satybos skyriaus vedėjui).

⁷ *Arbas Edm.* Dr. Arch. Stasys Kudokas – architektūros veteranas // *Technikos žodis*. 1986, Nr. 3, p. 31.

doko mėgstamų vertikalių ir siaurų langų forma, kurią iš vienos pusės diktavo patogumo ir ekonomijos sumetimai, iš kitos pusės – jų formos universalumas, įgalinantis tiek moderniai traktuoti fasado skaidymą, tiek turėti galimybę savo kūryboje vystyti pamėgtus renesanso motyvus, tokius kaip ši didžiojo orderio puskolonių reminiscencija. Dar viena aliuzija į renesansą ryški Trakų g. 18 namo dekore. Čia laiptų ir balkonų turėklų apipavidalinimui panaudotos baliustrados, kurios architektūrinių formų ritmo dėka meistriškai priderintos prie gana modernaus pastato sprendimo taip, kad nekeltų svetimkūnio įspūdžio. Viena iš ankstyviausių architekto kūrybos pavyzdžių – Sporto g. 4 namo dekore panaudota daug istorizmo elementų, tarp kurių yra gana tiesmukiškų renesanso citatų (rustai, metalinės dekoratyvinės tvorelės, bareljefinė plokštė bokšte ir arkinė niša pirmojo aukšto pagrindiniame fasade su įkomponuotu kandelabru). Tačiau nežiūrint istorinių elementų gausos, pastatas atrodo gana moderniai, nes dekoras panaudotas harmoningai – kiekviena detalė įkomponuota sumaniai, išlaikant pusiausvyrą, pagrįstą ritmo ir jo niuanso santykiais. Kaip dekoratyvinė priemonė S. Kudoko architektūroje naudojami ir laiptai. V. Mykolaičio-Putino g. 11 namą supa laiptai, suteikdami pastato kompozicijai užbaigtumą ir siedami jį su aplinka. Trakų g. 18 namo laiptai savo forma ir baliustradomis labai pagyvina gana monotoniškai išspręstą namo architektūrą, suteikdami netikėtumo įspūdį. Tačiau, S. Kudoko statytų privačių namų yra ir minimalaus dekoru pavyzdys – Vaižganto g. 26 namas (3 pav. b). Čia panaudotos tik horizontalios traukos, skiriančios aukštų tarpsnius, profiliuotas stogo karnizas ir laiptinėje tankiai išdėstyti maži langai, savo ritmiškais eilėmis sudarantys savotišką pastato puošybos elementą. Labai dažnai S. Kudoko kūryboje pasitaiko smulkusis dekoratyvinis elementas – stilizuotas tulpės motyvas, kurį jis pritaiko kukliuose kvadratinuose reljefuose tarp langų, metalinėse balkonų tvorelėse, durų ir interjero vitražuose. Tokie dekoru elementai yra V. Mykolaičio-Putino g. 11 namo pietinio fasado bokštelyje, Perkūno al. 6^A namo balkonų tvorelėse ir laiptų turėkluose. S. Kudokas mėgo sienų arkinėse nišose įkomponuoti statulas ar kitus dekoratyvinius elementus, kurie matomi Sporto g. 4, Trakų g. 18, V. Mykolaičio-Putino g. 11 namų fasaduose.

Pigių butų kolonija

Įvairiapusis architekto talentas pasireiškė projektuojant ne tik jaukius individualius namus, tačiau ir monumentalius, daugiafunkcinius pastatus. Atsiskleidžia dar vienas S. Kudoko kūrybos bruožas – sugebėjimas rasti adekvatų architektūrinį sprendimą, atsižvelgiant į statinio reikšmę ir paskirtį, kiekvienai gyventojų socialinei grupei pritaikant savitą pastato funkciją ir estetinę išraišką, kas atsispindi pigių butų kolonijos K. Petrausko g. 26 architektūroje. Ketvirtajame dešimtmetyje sustiprėjus Lietuvos ekonomikai, iš Europos plintant daugiabučių namų statybos idėjai, siekiant pagerinti gyvenimo sąlygas neturtingiesiems ir kartu atsikratyti skurdžių priemiesčių rajonų, buvo

bandoma kurti tokius namus ir Kaune. S. Kudokui pasisekė suprojektuoti geriausią, didžiausią ir gražiausią tokio tipo namą Kaune, kuris, pagal paskirtį nebuvo eksploatuojamas. Pigių butų kolonijos pastato sprendimas pasižymi originalumu ir plačiu architektūriniu mąstymu, nes tame name buvo suprojektuota ne tik daug patogių vieno kambario butų, bet ir vaikų darželis, taip pat bendro naudojimo ūkinės patalpos. Kaip pažangiausią to meto reiškinį galima būtų įvardinti sporto salės, skirtos namo gyventojų fizinės kultūros ugdymui, įrengimą. Šios naujoviškos, pažangios architektūrinės idėjos įkūnijimui pasirinktas originalus pastato planas – netaisyklingos V raidės formos. Tačiau neįprasta plano kompozicija buvo ne tik naujų architektūrinės raiškos priemonių ieškojimas, bet ir noras ateityje dar pratęsti namą, pristatant analogišką antrąją tokią pat dalį, sudarant dviejų namų kompleksą su pusiau uždaru vidaus kiemu, tokiu būdu sukuriant glaudų ryšį su gamta⁸. Namų planinis – tūrinis sprendimas – puikus racionalaus projektavimo pavyzdys, kur bendro naudojimo patalpos yra įkomponuotos pastato centre esančiame rizalite ir lengvai pasiekiamos namo gyventojų, o į darželį buvo galima patekti ir iš gatvės pusės. Architektas pasireiškė kaip racionaliais principais pagrįsto vaikų darželių projektavimo pradininkas, jautriai atsižvelgęs į ugdymo poreikius. Darželio patalpos pasižymėjo geru funkcinio zonavimu, funkcinė diferenciacija, atitiko vaikų įstaigoms taikomus higienos reikalavimus, todėl „[...] tai buvo palyginti tinkamai funkcinio požiūriu suprojektuotas ikimokyklinio auklėjimo įstaigos patalpų planas, pagal kurį vėliau buvo projektuojami ir kiti vaikų darželiai.“⁹ Namų eksterjero išraiška pasižymi geromis proporcijomis.

4 pav. Pigių butų kolonijos mansardinis stogas

⁸ KAA. F. 218. ap.2. b. 320, lap.2 (Pigių butų kolonijos pastato situacijos planas).

⁹ *Ustinavičienė M.* Ikimokyklinių įstaigų raida Lietuvoje iki 1941 m. // Lietuvos TSR architektūros klausimai. T. 5, sąs. 2. Vilnius: Mokslas, 1977. p. 20.

mis ir įdomia, sudėtinga korpusų jungtimi, kurią sudaro iš gatvės pusės laužytų formų, o iš kiemo pusės pusapvalis, bokštą primenantis rizalitas, viršuje laiptuotomis stogo formomis pereinantis į pastato sparnus. Durų ir langų apdailoje vyrauja plastiškų ir stačiakampių formų derinys.

Šio pastato meninį vaizdą papildo labai įdomiai ir organiškai tūrius atkartojantis rizalito stogas ir pirmą kartą Lietuvoje suprojektuotas gyvenamuosius korpusus dengiantis mansardinis stogas¹⁰, kuris ne tik pajavairina kompoziciją, suteikia modernesnę raišką, bet kartu atlieka ir utilitarinę funkciją, nes ištininė langlelių juosta labai pagerina palėpės apšvietimą ir ventilaciją (4 pav.). Iš archyvinių dokumentų duomenų pavyko sužinoti, kad nežiūrint visų išvardintų privalumų, šis S. Kudoko sumanymas susilaukė didžiulio statybos inspekcijos pasipriešinimo¹¹, tačiau architektas laikėsi savo nuostatos ir neįprastos konstrukcijos stogo projektą realizavo.

Prestižiniai miesto centro namai

Gilinantis į S. Kudoko kūrybą, negalima nepastebėti jo gilaus urbanistinės situacijos supratimo, kuris išryškėjo vietovės kontekstui pritaikant adekvačią architektūrinę išraišką, todėl miesto centrinėse gatvėse stovintys jo suprojektuoti privatūs kelių butų namai savo architektūriniu sprendimu visiškai nepanašūs į esančius Žaliakalnio rajone. Iš tokių namų yra žinomi centrinėse Kauno miesto gatvėse stovintys tarpukario valstybės veikėjo Valdemaro Černeckio (V. Putvinskio g. 49)¹² triaukštis ir „Daktarų“ (A. Mickevičiaus g. 46)¹³ keturaukštis namai, kuriuos galima būtų įvardinti kaip prestižinius.

Tam tikro reprezentatyvumo bruožų šiems pastatams teikia jau jų aukštis, atitinkantis to meto miesto savivaldybės nurodymą miesto centre statyti ne mažesnius kaip trijų aukštų namus. Tačiau svarbiausias jų bruožas – simetriška kompozicija, pabrėžianti centrinę ašį, pagrindinio fasado dominavimas, silpnėsnis kiemo fasado sprendimas ir gausus, istorines reminiscencijas žadinantis, dekoras. Galima būtų S. Kudokui papriekaištauti, kad namai, atsižvelgiant į jų paskirtį, galbūt pernelyg puošnūs, tačiau, tikėtina, architektas turėjo savo nuostatas miesto centro formavimo ir reprezentatyvumo atžvilgiu. Taip pat galima daryti prielaidas, kad buvo atsižvelgta ir į bendras to meto visuomenės estetinių pažiūrų tendencijas, todėl analizuojamų namų architektūra pritaikyta vietiniam konteks-

¹⁰ Statybos byloje (KAA. F. 218. ap. 2. b. 320, lap. 15) stogas vadinamas „kaskadiniu“. Toks terminas stogo formai pavadinti vėliau nepriėjo.

¹¹ KAA. F. 218. ap. 2. b. 320, lap. 15 (Statybos inspekcijos raporte Nr. 10569 vyr. inspektorius inž. Novickas rašo: „...stogas konstruktyviniu bei estetiniu požiūriu yra nepriimtinas“.)

¹² KAA. F. 218. ap. 2. b. 6290, lap. 3 (Pagal V. Černeckio prašymą, 1931 09 11 Kauno m. valdybos. statybos sk. išduotas leidimas statybai Nr. 21390).

¹³ KAA. F. 218. ap. 2. b. 4808, lap. 2-10 (Namą susikoooperavę statėsi gydytojai: A. Matulevičius, A. Garmus, St. Žilinskas, J. Trečiokas, todėl namas ir buvo pavadintas „Daktarų“).

a)

b)

5 pav. a) V. Putvinskio g. 49 namo pagrindinis fasadas; b) A. Mickevičiaus g. 46 namo kiemo fasadas

tui, dera prie gretimų namų. Šiuose namuose kiekvienam aukšte buvo atskiri patogūs butai, jungiami bendrų laiptinių. Puošnūs pagrindiniai namų fasadai su abipus įkomponuotais rizalalais turi ryškią retrospektyvinę stilistiką, išreikštą monumentaliais, puošniais ir architektūriškai akcentuotais cokoliniais aukštais, gana gausiu ir smulkoku dekoru (5 pav. a.).

Tik namo A. Mickevičiaus g. 46 pagrindinio fasado architektūroje žymūs tam tikri asimetrijos ir neužbaigtumo bruožai. Analizuojant šio namo archyvinę medžiagą išaiškėjo, kad buvo pastatyta tik viena namo pusė, tačiau dėl tos pačios priežasties kiemo pusės namo fasadas įgavo labai modernią, išskirtinai įdomią ir tuo pačiu racionaliai atspindinčią funkcijas architektūrinę išraišką, pasižyminčią ryškia asimetrija, dinamiška tūrių jungtimi ir stačiakampių bei plastiškų formų deriniu¹⁴ (5 pav. b). Abiejų minimų namų fasadų dekoru kompozicija išspręsta laikantis tų pačių principų, tačiau siekiant didesnio solidumo, tarpulanguose įkomponuotos ne mentės, kaip anksčiau minėtuose pastatuose, bet stilizuotos puskolonės arba jų pavidalą atitinkančios išėmos (įvairovės ir įdomumo dėlei kai kurie elementai supriešinami). Iš jau žinomo S. Kudoko dekoru arsenalo čia panaudoti: profiliuotais apvadais paryškinti siauri langai; plastiškų ir stačiakampių formų deriniai; tarpnių, skiriančių aukštus, sienų pastorinimuose įkomponuoti reljefiniai papuošimai; cokolius skiriančios horizontalios braukos. Tačiau šių namų architektūros meninėje išraiškoje sutinkama ir naujų elementų – pastatus viršuje užbaigia virš plačių parapetų įkomponuoti, aliuzijas į renesansą keliantys lenktų formų dinamiški atikai. Visos šios gana gausios dekoratyvinės priemonės fasado plokštumose sukuria efektingą šviesos ir šešėlių žaismą, praturtinantį pastato meninį vaizdą. Taigi, namų architektūrinė išraiška gausi savo istorinėmis reminiscencijomis, tačiau pakankamai moderni dėl stilizuotų, supaprastintų stačiakampių formų ir rastos horizontalaus ir vertikalios pastato dalijimo pusiausvyros.

¹⁴ KAA. F.218. ap. 2. b. 4808, lap.11 (Užsakovų prašymas statybos skyriui dėl leidimo statyti tik pusę suprojektuoto namo).

Visuomeniniai pastatai ir statiniai

Ligoninės

S. Kudokas projektavo ir mažas privačias klinikas, kurių statybą tarpukario laikotarpiu inicijavo to meto pagarsėję ir didelę praktiką turintys gydytojai. Paprastai tokiose gydymo įstaigose gyvendavo ir gydytojai – steigėjai su savo šeima, todėl jiems čia buvo įrengiami butai. Kaune yra žinomos architekto suprojektuotos trys tokio tipo ligoninės (pediatro Andriaus Matulevičiaus ligoninė Panemunėje, Vaidilos g. 4; garsaus chirurgo Vlodo Kuzmos – D. Poškos g. 10¹⁵ ir daktaro Gusevo ginekologinė ligoninė – Trakų g. 29¹⁶). A. Matulevičiaus ligoninės pastatas po perstatymo labai pakito, archyve jo dokumentų nerasta. VI. Kuzmos ligoninė dabartiniu metu paversta į gyvenamąjį namą, ir tik ligoninė, esanti Trakų g. 18, išlaikė savo pradinę funkciją. Visos minimos ligoninės, turinčios gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų bruožų, buvo suprojektuotos jaukiuose miesto rajonuose, ne prie pagrindinių gatvių, o statytos privačių namų kvartaluose, kūrybiškai pritaikytos prie vietinio konteksto. Ypač ryškiai tai atsispindi Trakų g. 18 ligoninės architektūroje, kur į pastatą negalima žiūrėti atsietai nuo viso sklypo, nes betoninis šlaito sutvirtinimas, metalinė tvora, laiptai sudaro vieningą ansamblį, jautriai sąveikaujantį su aplinka, nesudarantį disonanso su gretimai stovinčiais kompaktiškais individualiais namais.

Pastatas puikiai įkomponuotas į sudėtingą nuokalnės reljefą, neturi šaltumo ir monotonijos, kaip yra būdinga tokios paskirties statiniams, veikiau yra intymus ir jaukus, nes čia daug bendrų bruožų su individualių namų architektūra. Fasadais asimetriški, pagrindinis įėjimas neakcentuotas ir įkomponuotas pagrindinio fasado šone, o tą apsprendžia racionalus pastato funkcinis zonavimas, sąlygojęs gana sudėtingą pastato planinę – tūrinę kompoziciją, kuri ir atsispindi pastato tūrių skaidymu įtraukomis, rizalitais, laiptinės tūriu ir didele mansarda ant stogo. Taip pat artimas individualių namų architektūrai komponentas – pagrindinio fasado kampą ir išėmą apjungiantis lenktas balkonas, švelninantis stačiakampių formų aplinką. Rytinis, į kiemą atsuktas fasadas atskleidžia architekto fantaziją, meistriškumą ir racionalumą, kartu yra artimas V. Mykolaičio-Putino g. namo sprendimui, nes dėl sudėtingo reljefo (kalno šlaito) čia įkomponuotas tiltelis įvažiavimui į pirmąjį pastato aukštą. Tiltelis kartu su cilindrine bokšto pavidalo laiptine ir aukštu cokoliu sudaro labai įdomų derinį, keliantį aliuzijas į renesanso gynybinius bokštus (6 pav. b). Ligoninės eksterjero dekoras saikingas, tinkamas tokios paskirties pastatui. Čia vėl varijuojami S. Kudoko pamėgti elementai: langus aprėminančios reljefiškos juostos, tarp langų įkomponuotos du

¹⁵ KAA. F. 209. ap. 2. 3048, lap. 14 (Namo D. Poškos g. 10 projektas)

¹⁶ KAA. F. 218. ap.2. b. 8236, lap. 4 (Ligoninės Trakų g. 29, I a. planas)

a)

b)

6 pav. a) D. Poškos g. 10 ligoninės kiemo fasadas; b) ligoninės Trakų g. 29 rytinis kiemo fasadas

aukštus apimančios mentės, aukštų tarpsniuose – apvalūs reljefiniai ženklai, o rytiniame fasade naujai suskamba dviejų arkų (reljefinės ir nišos pavidalo) derinys. Interjeras pritaikytas ligoninės paskirčiai: teraco grindys koridoriuose ir laiptinėse, erdvios palatos, platūs koridoriai, gera komunikacija. Ligoninės planas pagrįstas zonų atskyrimu ir patogią jų jungtimi. Pirmojo aukšto pastato pietiniajame gale buvo įrengtas erdvus penkių kambarių gydytojo butas, šalia – trys kabinetai, ligonių priėmimo kambarys, erdvi laiptinė, jungianti visus pastato aukštus. Antrajame aukšte, šiaurės pusėje, esančiame rizalite yra operacinė, kurią su palatomis jungia erdvus koridorius. Kita, D. Poškos g. 10 esanti, ligoninė – stambių tūrių ir sudėtingo plano pastatas, įkomponuotas taip pat jautriai, turintis betarpišką ryšį su gamta dėl savitai ir utilitariškai išspręsto dekoru. Fasade, atsuktame į kiemą esantį sodą, matomas naujas S. Kudoko architektūrai būdingas arkų ir lodžijų junginio derinys: pirmojo aukšto plačios stačiakampės lodžijos antrajame aukšte pratęsimos ir virsta didelėmis arkomis, perkirstomis horizontaliu aukšto tarpsniu. Dideli langai lodžijų gilumoje savo atspindžiais gyvina fasadą, kartu jie yra funkcionalūs, nes metalinės azūrinės lodžijų pertvaros nekliudo ryšiui su aplinka, kurią dar labiau sustiprina laiptai, iš pirmojo aukšto vedantys į sodą (6 pav. a). Taigi, arkinės lodžijos su laiptais – tai dar vienas fragmentas iš architekto renesansinių reminiscencijų kompozicijų aruodo.

Mokyklos

S. Kudoko kūrybos laikotarpis sutapo su naujomis mokyklų projektavimo tendencijomis, kurios Lietuvą pasiekė kartu su funkcionalistinės architektūros idėjų plitimu. Iki tol mokyklų projektavimas turėjo dar daug bruožų, atėjusių iš XIX a. reprezentatyvios mokyklų pastatų architektūros, kuriai buvo būdinga vientisas, kompaktiškas tūris, simetriška kompozicija, platinėmis priemonėmis išryškintas pagrindinis fasadas (dažniausiai iš abiejų pusių apremintas rizalitais). Tačiau jau nuo XX a. trečiojo dešimtmečio prade-

dama remtis racionaliomis idėjomis, deklaruojančiomis funkcijos diktatą architektūrinei formai, o kitas faktorius, skatinęs ieškoti naujų sprendimo būdų – didėjančys reikalavimai augančios kartos mokymo higienai. Todėl mokyklas imta projektuoti, atsižvelgiant į mokymo proceso specifiką ir su tuo susijusias problemas.

S. Kudokas buvo vienas iš mokyklų projektavimo pionierių, atsižvelgęs į mokyklų funkcijos ypatumus ir savo geriausiuose darbuose apjungęs racionalių funkcinius ir meninius sumanymus į organišką visumą. Tačiau, kadangi S. Kudokas kūrė pereinamuoju laikotarpiu, kada mokyklų projektavimo nuostatos Lietuvoje dar nebuvo visiškai susiformavusios, jo kūryboje ryškios dvi tendencijos: pirmoji – asimetriško plano, funkcionalios, racionaliai zonuotos mokyklos (kas atspindi jų tūriniame – planiniame sprendime), o antroji – reprezentacinio pobūdžio simetriško plano mokymo įstaigos. Taigi, iš pirmo žvilgsnio S. Kudoko kūryba šiuo aspektu atrodo gana prieštaringa, tačiau žinoma, kad simetriško plano mokyklų projektai kaip tik buvo įgyvendinti, architektui laimėjus konkursus (Aukštesnioji Technikos mokykla, 1938 m.¹⁷, Aklųjų institutas, 1935 m.¹⁸). Todėl galima daryti prielaidą, kad vienu atveju galbūt tokio pobūdžio projektą nusvėrė ne paties S. Kudoko požiūris, bet užsakovų, taip pat to meto visuomenės mentalitetas ir susiformavusi stereotipinė nuostata visos šalies mastu reikšmingų visuomeninių pastatų grožio atžvilgiu. Kitu atveju, žinant architekto profesinius sugebėjimus kuriant simetriškų, reprezentatyvių pastatų architektūrą, galima būtų teigti, kad tai lėmė ir paties architekto požiūris į mokyklą, kaip į pagarbą keliančią instituciją. Nepaisant abiejų mokyklų tipų projektavimo tendencijų skirtumo, jų architektūroje galima rasti daug bendrų bruožų, kas leidžia daryti prielaidą, kad S. Kudokas suformavo savitą mokyklų architektūros stilistiką.

Mokyklų architektūros specifika, vėliau turėjusi pasekėjų, ryškiausiai išreikšta asimetriško plano zonuotų mokyklų pastatuose. Iš zonuotų asimetriško plano mokyklų „Gimnazija yra laikoma tarpukario laikotarpio geriausiai architektūriškai pavykusių mokyklinių pastatų“¹⁹ (7 pav. b). Tačiau prie tokio mokyklos projekto S. Kudokas savo kūryboje ėjo nuosekliai, nes prieš tai suprojektuotų pradinė mokyklų architektūroje (Aleksoto²⁰ (7 pav. a) ir P.Kalpoko/ Jonavos g. (7 pav. c) išryškėjo jau formuojamos stilistikos ir kompozicijos pagrindai, vėliau geriausią savo išraišką įgavę Šančių gimnazijos statinyje. Šių mokyklų pastatai pasižymi tipišku tūriniu – planiniu ir proporciniu sprendimu, kuriam būdinga: atskirtos dvi funkcinės zonos – viena salių, kita klasių, o planai identiškai stambių zonų kampine jungtimi. Pagrindiniai fasadai atgręžti į gatvę, o jų kairėje pusėje yra architektūriškai akcentuoti pagrindiniai įėjimai ir laiptinės tūris, jungiantis

¹⁷ *Arbas Edm.* Dr. Arch. Stasys Kudokas – architektūros veteranas // *Technikos žodis.* 1986, Nr. 3, p. 28 – 31.

¹⁸ Interviu su Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos valdybos nariu Valentinu Talocka. Vilnius, 2004 09 15. Užrašė Regina Juškienė

¹⁹ Kauno architektūra./Red. A. Jankevičienė. Vilnius: Mokslas, 1991. p. 285.

²⁰ KAA. F. 218. ap. 2. b. 785, lap. 3-11 (Aleksoto pradinės mokyklos projektas).

a)

b)

c)

7 pav. a) Aleksoto pradinė m-la;
b) Šančių gimnazija;
c) P. Kalpoko/Jonavos g. mokykla

klasių bei salių zonų sparnus, todėl planai asimetriški ir gana sudėtingos kompozicijos. Mokyklų pastatai dinamiški savo tūrių skirtumu, nes klasių zonos dvi-aukštės, o salių – beveik triaukštės. Visų minimų mokyklų pastatus dengia aukšti šlaitiniai čerpių stogai, kuriuos pagyvina sugrupuotų stoglangių trikampiai, o stogus maskuoja ir modernumo jiems suteikia platūs parapetai. Langų eilių ritmo organizavimas visose mokyklose tipiškas: siauros langų juostos ritmiškai skaido fasadus salių, klasių ir koridorių zonose. Pastatų monumentalų ir solidų vaizdą išryškina aukšti ir horizontaliomis reljefiškėmis braukomis pabrėžti cokoliai.

Mokyklų eksterjerų dekoras lakoniškas ir labai panašus, besiskiriantis tik kai kuriais niuansais. Langų juostos viršuje sujungtos bendrais apvaisais, o tarpuose tarp langų įkomponuotos du arba tris aukštus apimančios mentės – aliuzija į Paladijaus didįjį orderį. Daugiau skiriasi tik mokyklų pagrindinių įėjimų rizalitų kompozicijos ir dekoras. Iš smulkaus dekoru arsenalo panaudotos reljefinės stiliizuotų tulpių emblemos, įkomponuotos pagrindinių įėjimų rizalitų sienų plokštumose, o tarpniuose tarp aukštų – apvalūs reljefiniai ženklai.

Simetriško plano mokyklose: Aklųjų institute (8 pav c)²¹, Aukštesniojoje Technikos (8 pav. b)²² ir Šančių pradinėje (8 pav. a)²³, nežiūrint išorinės pastatų simetrijos, S. Kudokas sugebėjo gana gerai organizuoti tūrinį – planinį sprendimą, išdėstyti patalpas ir jas zonuoti, tam panaudodamas sparnus ir rizalitus. Šiuo atžvilgiu gal kiek silpnesnis ir tradiciškesnis tik Šančių pradinės mokyklos pastato planas.

²¹ KAA. F. 218. ap.2. b. 8370, lap. 2 - 6 (Aklųjų instituto pastato projektas).

²² KAA. F. 218. ap. 2. b. 8392, lap. 8-29 (Aukštesniosios Technikos mokyklos projektas).

²³ KAA. F. 218. ap. 2. b. 3374, lap.1 (Kauno m. Savivaldybės leidimas Šančių pradinės m-los statybai).

a)

b)

c)

8 pav. a) Šančių pradinė; b) Aklųjų institutas; c) Aukštesnioji Technikos mokykla

Visose minėtose mokyklose akcentuojama pastatų centrinė kompozicijos ašis, kur pagrindiniuose fasaduose įkomponuoti įėjimai. Aukštesniojoje Technikos mokykloje tai išspręsta ypatingai reprezentatyviai: į centrinį įėjimą veda platus laiptai, portalas pabrėžtas iškilmingu laužytu rizalitu su centre įkomponuotomis trejomis durimis, kurių formas į viršų pratęsia siauros langų juostos, atskirtos supaprastintais piliastrais. Santūriems ir reprezentatyviems Technikos mokyklos ir Aklųjų instituto pagrindiniams fasadams kontrastą sudaro žaismingesni ir laisviau traktuojami kiemo fasadai, kurių tūrius iš šios pusės dar paįvairina sparnuose įkomponuoti laiptinių rizalitai ir prieangiai. Skaidomi įvairaus dydžio langų juostomis, jie pagyvina fasadus formų, šviesos ir šešėlių žaismu.

Šiose mokyklose, kaip ir jau minėtose asimetriško plano mokyklose, langų forma ir juostos turi savitą, architekto braižui būdingą ritmą. Tačiau simetriško plano mokyklų dekoras gausesnis ir laisvesnis, nes jau neturi įprastų horizontalių, reljefinių braukų, atskiriančių cokolį; plačių stogo parapetų; langus jungiančių juostų; menčių tarpulanguose; čia dekoruojama ir menčių išėmomis, taip pat įvairiai varijuojamas ir modifikuojamas S. Kudoko pamėgtas arkinis motyvas, išreikštas langų formomis, reljefais ir nišomis, kurie įkomponuoti pastatų korpusų galinių sienų užbaigime, portaluose arba cokoliniame aukšte. Pastatų kampuose tankiomis horizontaliomis braukomis imituojami rustai arba jų užuominos; centrinių prieangių rizalitų languose įmontuoti vitražai; pagrindinius fasadus puošia reljefinės emblemos.

Visų mokyklų interjerai atspindi mokyklų specifiką ir funkcijas: klasės, atsižvelgiant į poreikius, įvairių dydžių; apdailos medžiagos geros ir tvirtos, išlaikiusios laiko bandymus. Solidžiausiai ir gražiausiai atrodo erdvūs vestibuliai ir laiptinės. Simetriško plano mokyklose pagrindinėse laiptinėse, apšviestose vitražiniais langais, yra dvipusiai teraco laiptai su geros kokybės tekinto medžio turėklais, papuoštais metaliniais ornamentais. Savo įdomia kompozicija savitai puošnios ir asimetriško plano mokyklų spiralinės laiptinės. Grindys koridoriuose daugiausiai teracinės, klasėse medinės, o salėse parketo. Visur įmontuoti patogiai atsidarantys langai. Kai kurių mokyklų salėse, siekiant pagerinti koridoriaus apšvietimą, langai yra įkomponuoti ir į koridoriaus pusę. Projektuojant interjerus, atsižvelgta ir į specialius mokinių poreikius: Aklųjų institute koridoriuose prie pa-

talpų, kur renkasi didesnis mokinių kiekis, saugumo sumetimais sienų kampai supvalinti. Arkos motyvas panaudotas ne tik eksterjeruose, bet ir interjeruose arkinų nišų, turinčių utilitarinę paskirtį (geriamo vandens fontanėliai), pavidalu.

Laiptai

Išskirtinį dėmesį savo kūryboje S. Kudokas teikė laiptų vaidmeniui architektūroje. Mokėsis Italijoje, betarpiškai stebėjęs tenykščių statinų santykį su gamta ir ten projektavęs, jis labai gerai įsisavino laiptų vizualinį ir estetinį poveikį architektūros praturtinimui, jų ryšį su reljefu. Todėl tiek pastatų interjeruose, tiek ir eksterjeruose matyti, kad laiptai yra neatskiriama ir mėgstama architekto kūrybos sritis. Jeigu pastatas stovi lygioje vietovėje ir nėra kur išsiskleisti architekto kūrybinei fantazijai įvedant šį architektūrinį elementą, tai interjeruose jie užima reikšmingą vietą savo apdaila ir kompozicija.

Tačiau reljefe, kuris sudėtingas ir laiptai būtini – architekto talentas išsiskleidžia visa savo jėga. Tai ryškiausiai atsispindi V. Mykolaičio-Putino g. 11 namo (1 pav. b) ir Šančių gimnazijos architektūroje (9 pav. a), kur laiptai virsta organiškai pastato dalimi. Vienu atveju jie traktuojami kaip būtinas reprezentacijos atributas (Šančių gimnazija, Ramovės rūmai, Trakų g. 18 namas), kitu – sukuria romantišką, intymią, paslaptinę nuotaiką (V. Mykolaičio-Putino g. 11 namas). Žymiausias šios srities darbas – Kauko laiptai (9 pav. b), talpinantys abi aukščiau paminėtas reikšmes, dinamiškai vedantys į aukščio ir prasmės kulminaciją, užsiibaigiančią baseiniais ir juos puošiančiomis dekoratyvinėmis skulptūromis.

a)

b)

c)

9 pav. Laiptai: a) Šančių gimnazijos; b) Kauko; c) prie V. Mykolaičio-Putino g. 11 namo

Apibendrinant galima teigti, kad S. Kudoko kūryba Kaune tarpukario architektūros kontekste užėmė reikšmingą vietą ir atitiko bendras tarpukario Lietuvos moderniosios architektūros tendencijas, išlaikydama pusiausvyrą tarp modernizmo ir retrospektyvizmo. Modernizmas architekto kūryboje pasireiškia pastatų planavimo racionalumu ir funkcionalumu, asimetriška fasadų kompozicija, apibendrintomis formomis, laisva tūrių kompo-

zicija, minimaliu dekoru, pastangomis formuoti plokščią stogų vaizdą. Retrospektyvizmas S. Kudoko kūryboje buvo nulemtas to meto visuomenės mentaliteto ir stereotipinių pažiūrų į visuomenei reikšmingų pastatų grožį. Jis pasireiškė tiek centrinės ašies kompozicija, simetrija, tiek istorizmo elementų (šiuo atveju renesanso) naudojimu. Tačiau jie necituojami tiesmukiškai, bet taikomi saikingai, stilizuotai apibendrinant formas, kurių dėka jautrios užuominos, reminiscencijos, fragmentai, įvaizdžiai transformuojami ir suformuojami į naujus savitus derinius.

Vienas ryškiausių S. Kudoko architektūros bruožų – glaudus architektūros ryšys su sklypu ir miesto kraštovaizdžiu, pasireiškęs tiek kūrybišku santykiu su reljefu, tiek atidumu vietiniam kontekstui (gamtiniam ar urbanistiniam). Sudėtingas reljefas – architektui ne kliūtis, bet galimybė atskleisti savo meistriškumą. Architekto kūrybą šiuo aspektu būtų galima prilyginti *genius loci* (vietos dvasios) pajautimu, pasireiškusiu nepaprastai jautriu santykiu su aplinka. Kitas ryškus S. Kudoko kūrybos bruožas – stačiakampių ir plastiškų formų deriniai, atsispindintys pastatų tūriuose, fasaduose ir dekore.

Italijos architektūros mokyklos įtaka pasireiškia architektūros atvirumu gamtinei aplinkai, pabrėžtu pastato vidaus erdvės ryšiu su gamtine aplinka, panaudojus balkonų, galerijų, terasų, laiptų įkomponavimą. Ypatingas dėmesys skirtas išorinių laiptų funkcijai ir jų meninei išraiškai, vieningo ansamblio su pastatu sukomponavimui. Pagrindinis S. Kudoko architektūros elementas – arkos motyvas (renesanso reminiscencija) komponuojamas beveik visuose architekto pastatuose, tačiau vienu atveju arkos naudojamos kaip pastato funkcinis ir dekoratyvinis elementas, kitur atlieka tik dekoratyvinį vaidmenį. Kitas būdingas architekto kūrybai dekoru elementas, sistemingai naudotas visuomeninių pastatų, taip pat dažnai ir gyvenamųjų namų architektūroje – aliuzija į renesansinį didįjį orderį, išreikštą tarp langų per visus aukštus įkomponuotomis vertikaliomis mentėmis, piliastrais, stilizuotomis puskolonėmis arba įvairiomis jų transformacijomis. Išskirtinis S. Kudoko architektūrinio brailo elementas – siauri vertikalūs langai, universalūs savo išraiškos galimybėmis, nes jie tiko tiek moderniosios stilstikos išryškiniui, tiek kurti renesanso reminiscencijas.

S. Kudokas pasižymėjo kaip novatorius, pažangių architektūros idėjų pradininkas Lietuvoje. Sukūrė specifinę mokyklą architektūrą, pagrįstą racionalių funkcinio zonavimu ir savitu dekoru, taip pat vaikų darželių tūrinį – planinį sprendimą, tapusį etalonu. Šios naujovės įtakojo kitų architektų darbus. S. Kudokas, sekdamas Europoje plintančiomis pažangiomis architektūros tendencijomis, pirmasis Kaune sukūrė geriausią daugiafunkcinį namą – pigių butų koloniją. Architektas vienas iš pirmųjų Kaune suprojektavo plokščius ir mansardinius stogus, terasose kūrė žiemos sodus.

Straipsnyje paliesta tik dalis S. Kudoko kūrybinio palikimo. Dar žinoma nemažai jo projektuotų pastatų, tačiau didelė dalis liko ir neišaiškintų. Bėgant metams net ir žymūs architekto projektuoti statiniai yrsta ir nyksta arba neatpažįstamai perstatomi, todėl šiandien labai svarbu įvertinti architekto kūrybą.

Abstract

The creation of S.Kudokas in the context of the interwar Kaunas architecture occupied a considerable position. The works of the architect met the tendencies of modern architecture of the interwar Lithuania maintaining the balance between the modernism and retrospectivism. The modernism in creation of S.Kudokas was revealed through the rationality and functionality of the building layout, asymmetric façade composition, broad-brush forms, free composition of size, minimal décor and formation of flat view of the roofs. The retrospectivism was determined by the dominant mentality of society and stereotypical approach to the look of significant buildings. The elements of retrospectivism were the composition of the central axis, symmetry, application of historical (Renaissance) elements. The listed elements were applied with moderation and stylization; therefore, new peculiar compositions were formed.

One of the most distinct elements of S.Kudokas creation is a close relation of architecture with the site and landscape; creative attitude to the relief; attention to local (natural and urban) context. A complex relief was a possibility for the architect to show his mastership. Having this aspect in mind, creation can be compared to the feeling of *genius loci*, which is evidenced through a sensitive relation with the surroundings. Another vivid element in the works of S.Kudokas is compositions of rectangular and plastic forms reflected in the size, facades and décor of the buildings.

The influence of the Italian school of architecture is reflected in the harmonization of the architecture and nature through the combination of balconies, galleries, terraces and stairs. A particular attention is paid to the external function of the stairs, their artistic expression and integration with the building ensemble. The most typical architectural element of S.Kudokas works – the motive of arch (Renaissance reminiscence) – is applied in nearly all buildings of the architect. The arch serves either functional and decorative functions or only decorative function. One more characteristic element of décor in S.Kudokas works is an allusion to the Renaissance great order expressed by vertical floats, pilasters, stylized half-pillars and their transformations integrated between the windows throughout all floors of the building. Narrow vertical windows which are universal in expression possibilities are also very common. Such windows were suitable for both highlighting modern stylistics and integrating Renaissance reminiscences.

S.Kudokas was seen as an innovator and initiator of modern architectural ideas in Lithuania. The architect was sensitive to the needs of young generation. He created a specific school architecture, which was based on rational functional zoning, and an etalon model of a kindergarten. S.Kudokas was the first architect, who following European tendencies, created the best multifunctional block of flats in Kaunas – a colony of cheap flats. S. Kudokas was also one the first to project flat and cascade roofs and create winter gardens in terraces.

Gauta: 2005 04 27
Parengta: 2006 03 12